

Міністерство освіти і науки України
Комуніальний заклад вищої освіти
«Дніпровський педагогічний коледж»
Дніпропетровської обласної ради»

Навчально-методична картка заняття № 21-22
Назва та № спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
013 «Музичне мистецтво»

Предмет: Українська література

Тема Історико-фольклорна основа історичного роману у віршах «Маруся Чурай». Духовне життя нації крізь призму нещасливого кохання. Центральні проблеми: митець і суспільство, індивідуальна свобода людини.

Тип заняття Л- ПЗ

Мета заняття Формувати навички та уміння аналізу роману у віршах, уміти визначати жанр твору «Маруся Чурай», розглянути одну із сюжетних ліній — кохання Марусі й Гриця; розвивати акторські здібності; виховувати здобувачів освіти у дусі поваги до минулого та гордості за свій народ.

Роздатковий матеріал: опорний конспект, інструкції до практичної частини, карточки

ТЗН комп'ютер, мультимедійний проектор

Література:

Основна 1. Нові імена в програмі з української літератури. Посібник для вчителя /Упоряд. В.Я.Неділько.- К.: Освіта,1993.- 351с.

2. Українська література /Під ред. П.П.Кононенко.- К.: Вища шк.,1993.- с.288-294.

3. Письменники Радянської України. 20-30 роки. / Упоряд. С.А.Крижанівський.- К.: Рад.письменник,1989.- 407с.

Борзенко О.І. Українська література. Хрестоматія – довідник. Рівень стандарту, академічний рівень ВД Ранок

Додаткова: 2. Дніпрова хвиля: Хрестоматія творів, нововведених до шк.програм.- К.: Освіта,1993.- 672с.

СТРУКТУРА ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ

I. Підготовча частина:

- 1.1. Організація студентів;
- 1.2. Постановка мети заняття.

II. Основна частина:

- 2.1. Спостереження над мовним матеріалом.
- 2.2. Актуалізація опорних знань за запитаннями.
- 2.3. Складання плану роботи.
- 2.4. Сприймання та засвоєння нового матеріалу.

III. Заключна частина:

- 3.1. Підведення підсумків.
- 3.2. Відповіді на запитання студентів;
- 3.3. Домашнє завдання.

Інструкція

до практичного заняття

Тема Історико-фольклорна основа історичного роману у віршах «Маруся Чурай». Духовне життя нації крізь призму нещасливого кохання. Центральні проблеми: митець і суспільство, індивідуальна свобода людини.

Мета заняття Формувати навички та уміння аналізу роману у віршах, уміти визначати жанр твору «Маруся Чурай», розглянути одну із сюжетних ліній — кохання Марусі й Гриця; розвивати акторські здібності; виховувати студентів у душі поваги до минулого та гордості за свій народ.

Обладнання аудіо-, відеозаписи, портрет письменника, видання твору, ілюстрації, інтернет-ресурси, роздатковий матеріал. (слайдові презентація)

ТЗН: мультимедійний проектор.

Хід роботи

I. Підготовча частина.

1. Організаційний момент. Мотивація навчальної діяльності.

II. Основна частина.

2.1. Вступне слово викладача.

2.2. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

2.3. Літературний словничок. Запам'ятайте і запишіть у зошит.

Роман у віршах — різновид змішаного жанру, що поєднує в собі багатоплановість, епічні принципи розповіді з суб'єктивністю, притаманною ліричним творам.

Роман у віршах став популярним у 19-20 ст. Межують з ним драматична поема, віршована повість.

Роман у віршах — різновид ліро-епічного (змішаного) жанру, у якому поєднані особливості і ліричного, і епічного зображень, що веде до багатоплановості художнього світу. Межує з драматичною поемою, віршованою повістю. Поширення набув у ХІХ—ХХ ст. Зразки роману у віршах: «Дон Жуан» Дж. Байрона, «Свгеній Онегін» О. Пушкіна, «Марина» М. Рильського, «Маруся Чурай» Л. Костенко.

В Україні помітне поживлення цього жанру спостерігається у 60-70-ті 20 ст. (хоча представлений він і у 30-50-ті: «Марина» М. Рильського, «Червоногвардієць» В. Сосюри) «Поліська трилогія» О. Підсухи, «Молодість брата» Леоніда Первомайського, «Маруся Чурай» Ліни Костенко.

2.4. Робота в групах.

Інструкція: Виконання завдань буде здійснюватися по групах, кожен здобувач освіти згадає свій послідовний номер у списку навчального журналу і біля кожної групи будуть стояти номери.

I – ГРУПА (номери:1,2, 4,7,9,10,13,14,15,16,20,22,25,27.)

Запитання та завдання для студентів. Дайте коротенькі відповіді на запитання. Кожна правильна відповідь 2б.

1. Що, на вашу думку, є причиною роздвоєності Грицька: убогість його душі чи лише прагнення нажити Вишнякове добро?
2. Як ви розумієте такі слова?
Моя любов сягала неба,
а Гриць ходив ногами по землі.
3. Чому Маруся не може простити Грицьковій зради?
4. Стосунки Марусі та Івана Іскри за своїм художнім смислом, за психологічною вирізьбленістю і за естетичною виписаністю — одна з найпре-красніших сторінок не тільки роману, а й усієї української літератури. Доведіть це, зачитавши найяскравіші епізоди твору.
5. Порівняйте Марусю і Галю Вишняківну; чим вони відрізняються одна від одної?
6. Проблема "Митець і натовп" у романі; у чому особливість її трактування?

II. ГРУПА (3,5,6,8,11,12,17,18,19,21,23,24,26,28.)

Запитання та завдання для студентів. Дайте коротенькі відповіді на запитання. Кожна правильна відповідь 2б.

1. Розкрийте значення батьківського дому у формуванні світоглядних позицій та виборі життєвих ідеалів (Гриць Бобренко, Маруся Чурай, Іван Іскра, Галя Вишняківна). (Учні зачитують відповідні рядки твору.)
2. Що спільного у Марусі та Мавки з "Лісової пісні" Лесі Українки?
3. Чому Івана Іскру недолюбливали?
4. Як ви розумієте слова Івана Іскри, в яких висловлено його ставлення до Марусі:
Ми з нею рідні. Ми одного кореня.
Мабуть, один лелека нас приніс.
5. Чи можна сказати, що Маруся стояла осторонь визвольних змагань свого народу, адже вона не бере прямої участі у війні?
6. Як героїня реагує на ті криваві події, що принесли горе на рідну землю? (Пригадайте її роздуми та емоції при спогляданні зруйнованих сіл, сплюндрованого Києва, втікачів із Волині, що вмирають від голоду.)

III. Підведення підсумків.

3.1. Тестова робота.

I – ГРУПА (номери: 1,2, 4,7,9,10,13,14,15,16,20,22,25,27.)

1. Ліна Костенко належить до

- А київської школи поетів
- Б нью-йоркської групи
- В шістдесятників
- Г «празької школи поетів»
- Д київської школи неокласиків

2. Прочитайте уривок із роману «Маруся Чурай» Л. Костенко.

*Ото як вийде, як заграє бривками,
очима стрельне і туди, й сюди,*

*у чобітках із мідними підківками,
зелений верх, козлові переди.*

У цих рядках описано

А Галю Вишняківну

Б Галину матір

В Марусю Чурай

Г Марусину матір

Д Бобренчиху

3. Прочитайте уривок із роману «Маруся Чурай» Л. Костенко.

Які тоді були ми безтурботні!

Який він був ласкавий і палкий!

А вже в Полтаві набирали сотні.

А вже Хмельницький зазивав полки.

У цих рядках Маруся згадує

А свого батька

Б Івана Іскру

В Семена Черкеса

Г Грицька Бобренка

Д Якіма Шибиліста

4. У кінці твору Марусі Чурай пропонує одружитися

А Семен Черкес

Б Грицько Бобренко

В Мартин Пушкар

Г Яким Шибиліст

Д Іван Іскра

5. Події в романі «Маруся Чурай» розгортаються в такій послідовності:

А Іван Іскра в Богдана Хмельницького — суд над Марусею — проща Марусі в Києві — облога Полтави

Б суд над Марусею — Іван Іскра в Богдана Хмельницького — проща Марусі в Києві — облога Полтави

В облога Полтави — суд над Марусею — Іван Іскра в Богдана Хмельницького — проща Марусі в Києві

Г суд над Марусею — Іван Іскра в Богдана Хмельницького — облога Полтави — проща Марусі в Києві

Д Іван Іскра в Богдана Хмельницького — проща Марусі в Києві — облога Полтави — суд над Марусею

6. Найбільший і центральний за змістом розділ роману, у якому найширше розкрито образ Марусі Чурай, має назву

А «Якби знайшлась неопалима книга»

Б «Сповідь»

В «Страта»

Г «Проща»

Д «Облога Полтави»

7. Епілогом у романі «Маруся Чурай» є розділ

А «Сповідь»

Б «Страта»

В «Дідова балка»

Г «Якби знайшлась неопалима книга»

Д «Весна, і смерть, і світле воскресіння»

8. Головна тема роману «Маруся Чурай» — зображення

А життя українських жінок у зруйнованій Полтаві середини XVII ст.

Б облоги Полтави польською шляхтою в 1659 р.

В передумов для створення пісень, які стали народними

Г нещасливого кохання Марусі й Грицька на тлі картин життя України XVII ст.

Д нерозділеного кохання Марусі Чурай та Івана Іскри, його жертвності заради любові

9. Стосунки Марусі й Грицька («Маруся Чурай») подібні до взаємин

А Лесі й Петра Шраменка («Чорна рада» Пантелеймона Куліша)

Б Мелашки й Лавріна («Кайдашею сім'я» Івана Нечуя-Левицького)

В Галі й Чіпки («Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та Івана Білика)

Г Мавки й Лукаша («Лісова пісня» Лесі Українки)

Д Олесі й Василя («Україна в огні» Олександра Довженка)

10. До проблем роману «Маруся Чурай» НЕ НАЛЕЖИТЬ

А патріотизм

Б любов і зрада

В митець і суспільство

Г індивідуальна свобода людини

Д фанатизм і гуманізм

11. Установіть відповідність.

Герой	Характеристика
1 Ярема Вишневецький	А Був молодий і гарний був на вроду. І жив, і вмер, як личить козаку. За те, що він боровся за свободу, Його спалили в мідному бику!
2 Грицько Бобренко	Б Як я крізь землю там не провалився? Не збив кулак об стіни об оті?! І як я потім у шинку напився, на матір вперше крикнув у житті!
3 Мартин Пушкар	В ...То — козак. Таке нещастя хоч кого знеможе. Це ж можна тут рішитися ума. Любив же він Марусю, не дай Боже! Тепер сидить, лиця на нім нема.
4 Іван Іскра	Г Бенкетував, сідав на шию хлопу, пускав дівчат по світу без коси. Стріляв козуль, возив пшоно в Європу і на поташ випалював ліси.
	Д Ще не старий. ! славу мав, і силу. (Про нього потім думу іскладуть. Мине сій літ — і голову цю сиву Виговському на списі подадуть)

12. Установіть відповідність.

Художній засіб	Приклад
1 омоніми	А І знову степ. Ізнову даль розлога. І я мовчу. І дяк уже мовчить. Ідеш, ідеш... дорога та й дорога. Ідеш, ідеш... Хоч би вже відпочить.
2 оксиморон	Б ... про це писали так і в риму, зучили вздовж: і вперехрест. Але ж ота дорога з Риму якихось кілька сотень верст.
3 фразеологізми	В Із тих усіх дякових балачок усе частіше згадую єдину, — ту найсумнігу втіху, далєбі: комусь на світі гірше, як тобі.
4 анафора	Г Іду. Бреду. Захочу, то й спочину. Розбиті ноги остуджу в росі Ніхто мені не дивиться у спину. Я йду. Людина. Я така, як всі.
	Д Бенкетував, сідав на шию хлопугу, пускав дівчат по світу без коси. Стріляв козуль, возив пшоно в Європу і на поташ випалював ліси.

II. ГРУПА (3,5,6,8,11,12,17,18,19,21,23,24,26,28.)

1. Перша поетична збірка Ліни Костенко має назву:

- А) «Проміння землі»;
- Б) «Над берегами вчної ріки»;
- В) «Вітрила»;
- Г) «Зоряний інтеграл».

2. Укажіть назву книжки, за яку Ліна Костенко була удостоєна премії Франческо Петрарки у 1994р.:

- А) «Неповторність»;
- Б) «Інкрустації»;
- В) «Сад нетанучих скульптур»;
- Г) «Вибране».

3. Прочитайте рядки поезії «Українське альфреско» Л. Костенко.

Дорога і дорога лежить за гарбузами.
І хтось до когось їде тим шляхом золотим.
Остання в світі казка сидить під образами.
Навшпиньки виглядають жоржини через тин.
Віршовий розмір поезії

- А ямб
- Б хорей
- В дактиль
- Г анапест
- Д амфібрахій

4. Вірш «Страшні слова, коли вони мовчать...» Л. Костенко належить до лірики
- А патріотичної
 - Б громадянської
 - В пейзажної
 - Г любовної
 - Д філософської
5. У вірші «Страшні слова, коли вони мовчать...» наявні всі названі мотиви, ОКРІМ
- А важливості слова в житті людини
 - Б сутності поетичного мистецтва
 - В пошуків свіжого, оригінального
 - Г творчості як категорія краси
 - Д збереження української мови.
6. Укажіть найбільш влучне жанрове визначення твору Л. Костенко «Маруся Чурай»:
- А) історична пісня;
 - Б) драматична поема;
 - В) соціально-психологічний роман;
 - Г) історична драма;
 - Д) історичний роман у віршах.
7. Установіть назву поезії Л. Костенко за поданим фрагментом:
- Людині бійся душу ошукать,
Бо в цьому схибиш — то уже навіки.
- А) «Пастораль ХХ сторіччя»;
 - Б) «Світлий сонет»;
 - В) «Тут обелісків ціла рота»;
 - Г) «Життя іде і все без коректур»;
 - Д) «Кольорові миші».
8. Укажіть твір, у якому Ліна Костенко доводить думку, що:
- Всі хочуть булави, всі борються за власть,
Та й буде булава — як макова голівка.
Отак поторохтять. І знову хтось продасть,
Не той, так той. Там зрада, там злодійство.
- А) «Берестечко»;
 - Б) «Маруся Чурай»;
 - В) «Життя іде і все без коректур»;
 - Г) «Тут обелісків ціла рота»;
 - Д) «Пастораль ХХ сторіччя».
9. Який з наведених фрагментів поезій не належить перу Ліни Костенко?
- А) «Здається ж, люди, все у них людське, але душа ще з дерева не злізла»;
 - Б) «Усмішка твоя — єдина, мука твоя — єдина, очі твої — одні»;
 - В) «Що не народ — одне й те саме горе.
Що не поет — одна і та ж печаль»;
 - Г) «Нехай тендітні пальці етики торкнуться вам серце і вуста»;
 - Д) «Коли в людини є народ, тоді вона уже людина».

10. Ліна Костенко належить до

А кийівської школи поетів

Б нью-йоркської групи

В шістдесятників

Г «празької школи поетів»

Д кийівської школи неокласиків

11. Установіть відповідність між назвою збірки Л. Костенко і роком виходу її у світ:

1) «Проміння землі»;

2) «Вітрила»;

3) «Мандрівки серця»;

4) «Над берегами вічної ріки»;

5) «Зоряний інтеграл».

А) 1977 р.;

Б) 1957 р.;

В) 1958 р.;

Г) 1963 р.;

Д) 1961 р.

12. Розмістіть назви перших п'яти розділів твору «Маруся Чурай» у правильному порядку:

А) «Полтавський полк виходить на зорі»;

Б) «Сповідь»;

В) «Страта»;

Г) «Гінець до гетьмана»;

Д) «Якби знайшлась неопалима книга»;

Е) «Весна, і смерть, і світле воскресіння».

3.2. Домашнє завдання.

Тема Історико-фольклорна основа історичного роману у віршах «Маруся Чурай». Духовне життя нації крізь призму нещасливого кохання. Центральні проблеми: митець і суспільство, індивідуальна свобода людини.

Мета заняття Формувати навички та уміння аналізу роману у віршах, уміти визначати жанр твору «Маруся Чурай», розглянути одну із сюжетних ліній — кохання Марусі й Гриця; розвивати акторські здібності; виховувати студентів у душі поваги до минулого та гордості за свій народ.

Обладнання аудіо-, відеозаписи, портрет письменника, видання твору, ілюстрації, інтернет-ресурси, роздатковий матеріал. (слайдові презентація)

ТЗН: мультимедійний проектор.

Хід роботи

I. Підготовча частина.

1. Організаційний момент. Мотивація навчальної діяльності.

II. Основна частина.

2.1. Вступне слово викладача.

Твір Ліни Костенко є цікавим і яскравим явищем в українській художньо-історичній романістиці ХХ століття. По-перше, жанр твору рідкісний і цікавий. Літературознавці на сьогодні романом у віршах називають небагато творів, при цьому в російській літературі виділяють «Євгенія Онегіна» О. С. Пушкіна, а в українській — «Марусю Чурай» Ліни Костенко. Поетеса зробила якісно новий крок у розвитку цього жанру.

Ліна Костенко старанно дотримувалася історичної правди у своєму творі.

Вона вводить образи реальних людей. Персонажі роману згадують реальні історичні події.

Полтавці добре пам'ятають оспіваного в піснях козака Байду — першого гетьмана українського козацтва Дмитра Вишневецького, великого патріота, який став на захист українських земель від турецько-татарських нападників. Вони згадують часи, коли на півдні України, за Дніпровськими порогами, зароджувалось братерство мужніх лицарів, що потім названо українським козацтвом, запорожцями.

Розповідаючи про життя українських міст і сіл періоду визвольної боротьби українського народу під проводом Богдана Хмельницького, Ліна Костенко відтворює блискучу галерею народних характерів. Найповніше, безперечно, змальовано головну героїню роману — Марусю Чурай, доньку хороброго, чесного, непримиренного борця проти кривди Гордія Чурая. Незважаючи на те, що документальні дані про Чураївну дуже скупі й суперечливі, ніяких письмових документів про її життя не маємо, бо судові акти Полтавського магістрату згоріли під час лютої пожежі, її пісні, що збереглися в народних переказах,

допомогли поетесі створити цей образ, що за історичними, соціальними, духовними ознаками був цілком можливий для того часу.

Поетеса написала роман історичний, але він за своїм пафосом — ліричний; своєю емоційною тональністю він звернений до майбутнього — до нашої сучасності. У творі майстерно поєднано епос і лірику, правдиво показано всі сфери життя — політичного, духовного, родинно-побутового, військового.

Роман Ліни Костенко — це твір зрілого майстра, вершинна книга творчості поетеси, що вражає досконалістю змісту і форми.

2.2. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

2.3. Літературний словничок. Запам'ятайте і запишіть у зошит.

Роман у віршах — різновид змішаного жанру, що поєднує в собі багатоплановість, епічні принципи розповіді з суб'єктивністю, притаманною ліричним творам.

Роман у віршах став популярним у 19-20 ст. Межують з ним драматична поема, віршована повість.

Роман у віршах — різновид ліро-епічного (змішаного) жанру, у якому поєднані особливості і ліричного, і епічного зображень, що веде до багатоплановості художнього світу. Межує з драматичною поемою, віршованою повістю. Поширення набув у ХІХ—ХХ ст. Зразки роману у віршах: «Дон Жуан» Дж. Байрона, «Євгеній Онегін» О. Пушкіна, «Марина» М. Рильського, «Маруся Чурай» Л. Костенко.

В Україні помітне пошкваллення цього жанру спостерігається у 60-70-ті 20 ст. (хоча представлений він і у 30-50-ті: «Марина» М. Рильського, «Червоногвардієць» В. Сосюри) «Поліська трилогія» О. Підсухи, «Молодість брата» Леоніда Первомайського, «Маруся Чурай» Ліни Костенко.

2.4.. Опрацювання матеріалу.

«Історична основа твору. Історія написання»

Україні таланти на великих жінок. Три століття віддаляють Марусю Чурай від поетеси Ліни Костенко. Але скільки спільного мають ці незвичайні жінки, ці беззахисні і беззбройні пророки нашого багатостраждального народу, слово яких було «духовним мечем». І ось ожила легендарна дівчина на сторінках історичного роману у віршах «Маруся Чурай» Ліни Василівни Костенко, який побачив світ у 1979 р.

Вихід цього твору став справжньою подією в нашій літературі. Люди, які двох слів не могли зв'язати рідною мовою — нещасні жертви свого часу — шукали, діставали, читали й перечитували «Марусю Чурай». Приміром, у далекому Казахстані українці від руки переписували роман. Розсипаний набір книжки розкотився, як добірне невмируще зерно по всій Україні й дав свої сходи.

У чому ж сила цього твору? Яка причина його фантастичної популярності? Зі сторінок роману постала неприкрашена історія нашого народу.

Нашу пам'ять про те, хто ми, чії діти, витравлювали, випалювали, відбивали немилосердно... Але вона — живе. Хто порахує всіх спраглих, що припадали й припадають до «Марусі Чурай», як до життєдайного джерела? Адже така потреба зумовлена надзавданням, що постало перед нашим суспільством: духовне відродження нації як єдиний порятунок від морального й фізичного вимирання. «Маруся Чурай» Ліни Костенко — це не просто наша обікрадена й

поганьблена історія, не тільки художня енциклопедія життя українського народу середини XVII ст. Це — історія, яка осмислює саму себе, мисляча історія.

У Ліни Костенко історія — це жінка, змучена, катована, зневажена, але не розтоптана, бо вона не загубила духу свого, гордість, гідність людську.

Історичне полотно твору становить окрему сторінку, через яку ще раз висвітилися долі героїв роману. І життєву лінію головної героїні Марусі Чурай, Ліна Костенко ввела в бурхливі соціально-політичні перипетії суспільного поступу України XVII ст., а ще точніше — періоду визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького.

Представники козацької республіки в романі — Богдан Хмельницький, Лесько Черкас, Мартин Пушкар, Іван Іскра, Яким Шибиліст і ті, хто з небуття повернулися в думі (Яків Остриця, Гордій Чурай, Павлюк, Наливайко).

До цього славного лицарства належить і дід Гамарник, «самітник і химерник», котрий од трьох шабель ще й досі не загоєн. Грицько Бобренко теж козак, але він з часом засвоїть іншу мораль, далеко не козацьку, неодноразово повторивши Марусі: «Любов любов'ю, а життя життям».

В основу свого твору Ліна Костенко поклала відому чи не кожному українцеві, знану в багатьох країнах світу баладу «Ой не ходи, Грицю...».

Більш як півтора століття розробляється цей сюжет в українській, польській та російській літературах. Досить назвати імена письменників, які в своїй творчості зверталися до нього, — Б. Залеський, О. Шаховський, К. Тополя, О. Гроза, Г. Бораковський, А. Александров, П. Білецький-Носенко, І. Онопрієнко-Шелковий, Л. Боровиковський, Є. Озерська-Нельговська,

М. Старицький, В. Самійленко, С. Руданський, І. Микитенко, І. Хоменко, Л. Забашта, В. Лучук... А коли додати, що його певною мірою використала в повісті «В неділю рано зілля копала...» О. Кобилянська, що сама балада перекладена російською, польською, німецькою, угорською, французькою, англійською мовами, то з усією очевидністю розумієш сміливість Ліни Костенко, яка наново взялася за настільки, здавалося б, зужитий у літературі матеріал.

Про легендарну Марусю Чурай написано немало творів. До осмислення феномену її життя й творчості зверталися Г. Квітка-Основ'яненко, М. Старицький, В. Самійленко, С. Руданський та інші. Ім'я Марусі Чурай відобразилося також у безлічі легенд, одна з яких і стала основою твору Ліни Костенко.

Український народ вправі пишатися багатством народної творчості. Хтось створює щось, його визнають, й ось уже про нього складають легенди й перекази. Так, за переказами, у 1625–1650 рр. жила в Полтаві Маруся Гордіївна Чурай — поетеса й співачка, пісні якої були широко відомі в народі. Вона любила Гриця Бобренка. Але їх кохання було нещасливим і закінчилось трагічно. Дівчина померла в молодому віці, навіть точно не відомо як, але її чудові пісні, що їх вона подарувала народові, дали їй вічне життя в пам'яті українського народу.

На жаль, не збереглося жодних архівних документів, які б засвідчили існування Марусі Чурай, страшна пожежа 1658 р. знищила всі архіви Полтавського магістрату. А легенди й перекази розповідають про сильне, але трагічне кохання дівчини-співачки й козака Гриця Бобренка, який помер наглою смертю, мабуть,

через отруєння. Ця сюжетна лінія вплітається в історичну фабулу роману — народну війну українців за визволення від поляків, татар. Дія твору розгортається в основному в Полтаві, що на той час була важливим містом, військовим осередком, мала свій козацький полк, який боронив рідну землю. Художній твір вважається історичним передовсім тоді, коли автор правильно й всеохоплююче відображає історичну епоху. Ліна Костенко це зробила неперевершено. Та навіть принцип умовності, за яким на початку роману сама поетеса визнає перевагу художнього домислу над фактами («А що, якби знайшлася хоч одна...»), не тільки не знижує читацьку цікавість, а ще більше її посилює, змушуючи читати художній текст прискіпливіше. Та як не читай, але не знайдеш бодай огріха, а не те що грубої помилки в зображенні історичного тла.

Композиція твору

Багатотемність твору:

багатостраждальна українська історія з її трагічною героїкою;

характеристика колоритних народних типів, взятих з різних «поверхів» українського життя XVIII ст.;

кохання дівчини-козачки, яке відкривається безміром душевних граней та переживань — поетичних і трагічних;

сповнений пристрасті роздум про місію митця та його слова, поезії в людському житті загалом, і в українській долі — зокрема.

Головна ідея твору. Незнищенність українського народу (особистості з багатим духовним світом), глибока віра в його (її) духовну силу й могутність.

Сюжет і композиція

Роман складається з **дев'яти розділів**, кожен з яких має добре продуману назву.

I розділ «Якби знайшлась неопалима книга». Доценту знищена пожежею Полтава 1658 р. Суд над Марусею, яку звинувачено в отруєнні коханого Грицька Бобренка. На захист Марусі стають козаки — полковник Мартин Пушкар й Іван Іскра. Марусі виносять смертний вирок.

II розділ «Полтавський полк виходить на зорі». Полтавський полк на зорі виступає в похід боронити волю свого народу.

III розділ «Сповідь». Маруся перебуває у в'язниці, вона згадує дитинство, батьків, родинні стосунки; дитинство Гриця, його батьків і їхні сімейні стосунки; далі постає історія кохання Марусі й Гриця і його зрада з Галею Вишняківною. У кінці розділу (він найбільший у творі, центральний) Марусю виводять на страту.

IV розділ «Гінець до гетьмана». Іван Іскра мчить до гетьмана Богдана Хмельницького, щоб сповістити про суд над Марусею. Гетьман своїм універсалом скасовує смертний вирок Марусі.

V розділ «Страта». Марусю виводять на площу для страти, де зібралася чи не вся Полтава, люди по-різному висловлюються щодо Марусиної трагедії.

В останній момент перед стратою на площу вривається Іван Іскра з добутиим універсалом, у якому наказано скасувати вирок з огляду на пісенний талант Марусі і героїзм її батька Гордія, якого як оборонця України покарано було на горло у Варшаві.

VI розділ «Проща». Маруся вирушає на прощу до Києва і по дорозі знайомиться з мандрівним дяком-філософом, який розповідає їй про Якова Острияницю,

Северина Наливайка та Ярему Вишневецького. Маруся глибоко осмислює історію України з розповідей дяка й з побачених у дорозі картин зруйнованої Батьківщини.

VII розділ «Дідова балка». Іван Іскра відвідує старого запорожця, колись визволеного з двадцятилітньої турецької неволі, який оселився під Полтавою й займається різьбярством. Іван попереджає діда про наступ ворожих військ, але той вирішив не покидати свою домівку.

VIII розділ «Облога Полтави». Брами Полтави зачинені, гармати націлені на ворога. Полтава мужньо тримається в польській облозі вже четвертий тиждень. Іван Іскра відвідує самотню Марусю (її мати померла) і пропонує одружитися. Маруся відмовляє парубкові.

IX розділ «Весна, і смерть, і світле воскресіння». Маруся попрощалася з Іскрою, виснажена горем і хворобою, чекає свого кінця. Облогу знято, і місто повертається до звичного життя. Повз будинок Марусі проходять козаки й співають її пісні, а далі дівчата — пісню «Ой не ходи, Грицю...» Твір починається фактично із розв'язки, причому несподіваної і страшної, через що тяжіє до новелістичного жанру, а розташування частин композиції у нехронологічному порядку тільки збільшує напругу й загострює цікавість.

«Образ Марусі Чурай»

Образ Марусі Чурай — це образ з легенди, ми не знаємо достеменно, чи жила вона насправді. Найімовірніше Маруся Чурай справді жила на Полтавщині у XVII ст., складаючи пісні, яких співала вся країна, а деякі з них співають і досі. Якою видається читачеві Маруся? Це дівчина, яка мала дар від Бога: не тільки дар співати й складати пісні, але дар кохати, бути щирою та чистою:

Красива я була, правда? Схожа на свою матір.

Смілива я була, правда? Схожа на свого батька.

Співуча я була, правда? Схожа на свій народ.

Напевне, ці рядки чи не найкраще розповідають нам про Марусю Чурай.

І саме через ті рядки виникає думка про те, що образ Марусі Чурай є символічним: вона й є в певному сенсі образом народу, з його співучою нескореною й нескоримою душею, з душевною чистотою й несправедливо сповненим страждань життям.

Марусю називають у романі голосом, піснею й душею народу. Вона, напевне, такою і є. На долю дівчини припадає багато випробувань, життя зрештою надламує її душу, вона ніби втрачає свій голос, втрачає здатність жити легко й радіти життю, але душевна чистота, прагнення кращого якщо не для себе, то для свого народу залишається з Марусею до останніх її днів.

Образ Марусі Чурай — образ митця свого часу, який органічно зливається з образом України. Постать реальної дівчини з народу, обдарованої чарівним голосом і поетичним світосприйняттям, виростає до символу, ніби вбираючи в себе духовний потенціал Вітчизни. За словами Івана, Маруся — це голос України, душа її. «Звитяги наші, муки і руїни безсмертні будуть у її словах», — каже про поетесу Іван Іскра. Таку ж характеристику дає дівчині й гетьман Богдан Хмельницький, який говорить, що «її пісні — як перло многоцвітне, як дивен скарб серед земних марнот».

Справжній митець, Маруся, наділена даром глибше й гостріше за інших відчувати світ, близько перейматися людськими радощами й стражданнями. У свідомості читача образ Марусі Чурай зливається з образом України не лише тому, що її підносять до символу іншої героїні роману, а передусім через те, що в ній уособлені кращі моральні риси українського народу, його найвищі духовні злети, кращі моральні переконання і судження митця своєї доби, оскільки тема митця і мистецтва проходить через історичний роман у віршах «Маруся Чурай» наскрізно.

Для Ліни Костенко Маруся Чурай — не просто вродлива дівчина з її природним бажанням кохати й бути коханою, щасливою в сімейному житті.

Вона — натура творча, а тому особлива. Радощі й жалі простих людей дівчина чутливо вбирає в себе як свої: «Ця дівчина не просто так, Маруся. Це — голос наш. Це — пісня. Це — душа». Так говорить про героїню Іван Іскра, який розуміє чарівність її вроди, високість душі й талант художника. Йому якраз імпонує саме здатність тонко відчувати, шляхетно поводитися навіть у побуті.

У зображенні головної героїні Ліна Костенко майстерно переплітає особисте і загальнонародне. Усе в романі не просто відбувається на тлі історичних подій: кожен вчинок, кожен характер історично обумовлений. Так, історія сім'ї Марусі, загибелі мужнього батька пояснює багато що у її характері, ставленні до людей і світу. Починається роман сценою суду, в якій виявляється ставлення різних людей до дівчини.

Для одних вона — гордість, душа народу, для інших — убивця. Сама ж Маруся, болісно переживаючи особисту драму, мовчить, не говорить про те, що зілля Гриць випив сам, що те зілля призначалося їй.

Донька Гордія та Горпини Чураїв увібрала в себе все краще, чим наділені були її батьки, увібрала в душу свою, у свій талант усе краще й від рідного народу. Ще змалечку дівчина була наділена, крім надзвичайної вроди, ще й величезним поетичним даром, бо могла, не стараючись і не напружуючись нітрохи, говорити віршами про звичайні, повсякденні, побутові речі.

Вірші, за спогадами сучасників і очевидців, так і сипали з неї, рими добиралися легко й природно, маючи під собою багатюще народне джерело. Смерть батька стала очевидно, для дівчини тим поворотним моментом, коли дитячі словесні забавки вилилися в глибинну пісенність душі, у непереборну потребу творити, таку не сильну, як потреба живого дихати, чути, бачити, мислити...

А доля геніїв нашого народу, як правило, нелегка. Не раз людська підлота, заздрість, підступність, користолюбство трошили, нищили людські долі, топтали ніжний цвіт почуття. І через це пройшла Маруся: безвольний коханий Григорій Бобренко, що під впливом хижої й владолубної матері залишає дівчину, у яку був закоханий іще з дитинства й з якою разом виріс, і бере собі за дружину Ганну (Галю) Вишняк, племінницю Полтавського полковника Мартина Пушкаря, доньку осавула Федора Вишняка.

Маруся, що чекала Гриця з походу, зберігаючи йому кришталеву вірність, у розпачі звертається у своїх піснях то до Бога, то до людей, то до зрадливця — коханого, але долі повернути не може.

У творі Ліни Костенко отруєння Гриця — трагічна помилка, непорозуміння: героїня підготувала зілля для себе, а хлопець (там він не одружений, а тільки

наречений) випадково випив. Пісні ж самої Чураївни, що крок за кроком розгортають перед нами трагедію покинутої, зрадженої, знеславленої дівчини, доводять інше. Сама пісня «Ой не ходи, Грицю та й на вечорниці...» є і розпачливим зойком зболілої, вистражданої душі, й обвинувачу вальним актом призначення вбивці. Якщо пісні «Ішов милий горонькою», «Болить моя головонька від самого чола», «Засвіт стали козаченьки», «Ой Боже ж мій, Боже, милий покидає», «Чи ти, милий, пилом припав», «Шумить-гуде дібровонька» крок за кроком розгортають сторінки трагедії душі дівочої і нищості й зради душі юначої, то пісня «Ой не ходи, Грицю...» є логічним завершенням, крапкою в розвитку їх стосунків.

Доведена до відчаю, Маруся спробувала накласти на себе руки (кинулася із греблі у Ворсклу), але була врятована Іваном Іскрою, хлопцем, що безнадійно, без відповіді був закоханий у неї. А Гриць, не зважаючи на одруження, далі продовжував до неї ходити, люблячи, але знаючи, що за дружину не візьме, бо не дозволить мати. І потім, уже будучи одруженим (у романі цього немає), не полишає нещасну дівчину, ще більше вводячи її в неславу. І неможливість розплутати цей божевільний клубок людських стосунків і почуттів змушує Марусю до останнього, відчайдушного кроку — одним вчинком знищити причину своїх і його страждань. Що і було виконано.

В історичному романі у віршах «Маруся Чурай» дівчину-отруйницю присуджено скарати «на горло» через повішання. Насправді факти свідчать, що була присуджена кара через «усікновення голови» (страшніше й жорстокіше!).

І в останній момент, уже біля плахи, вірний козак Іван Іскра привозить від самого гетьмана Богдана Хмельницького наказ про скасування кари і заборону надалі без гетьманової згоди карати будь-кого «на горло».

Чураївна залишається живою, але вона вже мертва, душа її вмерла разом із коханим і похована разом із ним, а тлінна оболонка довго на сім світі не затримається, бо тіло без душі — ніщо.

І ота пісня стала її останньою піснею, бо мертва душа шедеврів уже не створить. Історія зазначає, що після Грицевої смерті та суду, що засудив дівчину до смертної кари влітку 1652 р. Маруся Чурай прожила ще рік і померла від сухот 1653 р. Так людська підступність і злоба погубила чарівний цвіт української піснетворчості, українську Сафо, як називали її літературознавці, що прожила на світі неповних 28 років.

Та вічно молодими, нев'янучими, свіжими залишаються її пісні, як і трагедія любові, вилити в них. Це саме та мить геніального осягнення, коли суто особисте, інтимне стає всезагальним, вселюдським, а краса душі і почуття сприймається на висотах національної культури. Одна із багатьох, і, в той же час, одинока Маруся Чурай... Дівчина з легенди.

«Сценічне безсмертя «Марусі Чурай»»

Роман Ліни Костенко «Маруся Чурай» відразу набув значної популярності. У сезоні 1987–1988 року за «Марусею Чурай» у світі було здійснено три театральні вистави. Пісенну партію славетної поетеси у спектаклі Київського театру поезії виконувала народна артистка України Ніна Матвієнко.

Уже сам її рідкісної краси голос, відчуття природності інтонацій пісні, здається, забезпечують успіх.

У Львівському українському молодіжному театрі режисер В. Кучинський об'єднав в одній виставі «Сад нетанучих скульптур» два твори Ліни Костенко — драматичну поему «Сніг у Флоренції» та «Марусю Чурай». Здавалось би, що спільного між подіями в Італії й Україні, які відбуваються навіть у різних століттях, XVI і XVII? Але невеликий молодий колектив вдало знайшов ключ для органічного поєднання різних навіть за тональністю творів Ліни Костенко. У їхній інтерпретації на передній план виходить проблема місця художника в суспільному житті, у творенні духовної долі свого народу. Доля третьої вистави — моно спектаклю народної артистки України Ніли Крюкової «Маруся Чурай» — складалася непросто. Прем'єра мала відбутися ще 1982 р., але, як нерідко в застійних умовах траплялося, чиновники від мистецтва наклали вето. Лише через п'ятиліття Ніла Крюкова разом із відомою бандуристкою Галиною Менкуш вийшла на сцену... Поєднання прекрасного, інтонаційно багатого декламаторського мистецтва Ніли Крюкової із віртуозним музичним супроводом та співом Галини Менкуш дозволило донести до слухача глибинне нуртування твору Ліни Костенко. Навряд чи хто залишався після цього свята поезії, декламації і співу байдужим.

Цікаву інтерпретацію роману запропонував режисер Львівського театру імені М. Заньковецької Федір Стригун у виставі «Маруся Чурай».